

Փ Ա Ր Ի Ձ

Առաջին տանն ուրախ օրեր հրատարակի.
Տարեկան գինն է Փարիզի համար, 15 ճր.
Տանկասանի, Առաջին, Անգղիոյ, 18
Ռուսասանի եւ Պարսկասանի, 25
Ամերիկայի եւ Հնդկասանի . . . 28

Ստորագրութիւնները ստեղծելու սկիզբն:
Նամակ եւ գրութիւնք պէտք է ուղղին
այս օրինակ հասցէի. A. Mourad,
rue Saint-Sulpice, 38, à Paris.
Զվարճեալ նամակները պիտի մեծըզին:

Լ Ր Ա Գ Ի Ր Շ Ա Բ Ա Թ Ա Կ Ա Ն

ՓԱՐԻԶ 16 ՓԵՏՐՎԱՐ.

ՔԱՂՈՒՍԾ

Այս շաբաթն անցաւ, առանց այժմեան երեք-չորս գլխաւոր խնդիրներուն վերջին որոշում մի տրուելոյ, ինչպէս ամեն մարդ անհնամբերութեամբ սպասէր: Պայն իւր դիտարկութեան ամենեւին մեկ կէտ մը ետ մնալ չուզէր, քէ եւ սակաւին իրեն ուղղակի առաջարկութիւն մի չէղէ: Նորա յունիս 19 բունով հրատարակած քաղաքականին դեմ, (որուն վերայ համառօտ ծանօթութիւն մը տուին լրագրոյն 3 բունոյն միջոցաւ), Քաղիոյ արտաքին գործոց պաշտօնեայ Պ. Թուլինէլ, գրութիւն մի խրկեց օտար տարածեաց քով գտնուող դեսպաններուն, որուն մեջ Պապին անվայել ընթացքը լուսաւոր եւ խոհական դաստիարակութեամբ պայտարակէ: Օռլէանի Տիւնիանլու եպիսկոպոսին այս օրերս գրած մեկ նամակը հրատարակեցաւ, որ կարծուածէն աւելի դրդիւն հանեց, բայց ապարդիւն: Նախօրի միտք պատճառաբանութիւն ցուցնէ Պապին պաշտպանութեան. բայց այս արտօնութիւնն ունենալոյ ապահովութիւն մը չունի: Աւստրիա՝ Վենետիկոյ երկիրը 100 հազար զօր լեցնելոյ զբաղած է ու Վիսաւսի մօտ 50 հազար զօրաց բանակ մի պիտի դնէ: Եւ երեւի որ նոյն տարիքներ մօտակայ պատերազմ մը անհրաժեշտ համարած է, քանզի բանակի ձիերուն վաճառումը դադարեցոյց եւ խօսք կայ քէ հաշտութիւնն հաստատուելին ի վերադասով զօրերը դրօշակի սակ պիտի կոչուին. ու Պենետիկ գորապէսն ալ իսպախական բանակին ընդհանուր հրամանատար պիտի կարգի, ասեմ: Սակայն իսպախական խնդրոյն կարգադրութեանը համար Անգղիոյ որոշած չորս պայմանները՝ յունացի քէ Աւստրիոյ ընթացքը պիտի փոխեն, երբ Ռուսիա, Փրուսիա եւ Քաղիա միաբան հաւանութիւն տան անոնց, ինչպէս որ առ հասարակ կարծուի:

Այս չորս պայմաններն հետեւեալն են, որ ամսոյս 7ին իրիկունը հասարակաց խորհրդարանին մեջ լօտ ձօն Ռուսի յայտնեց:

- 1° Քաղիա եւ Աւստրիա չպիտի կրնան երբեք իսպախ մտնել, առանց միւս մեծ տարածեաց հաւանութեանը:
- 2° Քաղիա՝ իսպախ գործոց կարգադրութեան յետոյ, իւր զօրերը ետ պիտի քաշէ Հոմիւնէն եւ իսպախային:
- 3° Ամենեւին մեկը Վենետիկ չպիտի մտնէ, եւ բնաւ եւրոպական տարածքին մի որ եւ իցէ առաջարկութիւն չպիտի ընէ Վենետիկոյ կառավարութեան:
- 4° Փիեմօնտի տարածքները չպիտի կրնայ միջին իսպախ զօր խրկել, մինչեւ որ նոր քաղաքակրթութեամբ այն զաւառներուն բնակչաց բաղձանքը որոշ կերպիւ չյայտնուի: Եւ երբ ստուգուի նոյն Փիեմօնտի միանալ բաղձան, այն ժամանակ Փիեմօնտուն իր սահմանները կրնայ բողոքել եւ միջին իսպախ զօր խրկել:

Քաղիա, յաւելցուց լօտ ձօն Ռուսի, հաւանեցաւ առաջին երեք պայմաններուն՝ պարագայից համեմատ չափաւորութիւններով, իսկ չորրորդ պայմանին վերայ դեռ իւր որոշումը չյայտնեց: Այս մասին Աւստրիոյ կողմանէ մինչ ցիկս պաշտօնական տեղեկութիւն մի չտուինք, նոյնպէս Ռուսիոյ կողմանէ ալ. իսկ Փրուսիա հաւանութիւն ցոյց տուաւ: Թէ եւ պայմանագրութիւններն յաջող վիճակի մեջ են եւ ամեն կերպիւ իրաւունք ունինք հաւասարելոյ, որ իսպախական խնդրոյն կարգադրութիւնը բարեկամութեամբ պիտի կատարէ. բայց որովհետեւ պայմաններուն ընդունելութիւնը դեռ չէ լրացած, ուստի առ այժմ անկարելի է որ այս մասին եղած բոլորակցութիւնները խորհրդարանին յանձնուին:

Սալօան ու Նիսը Քաղիոյ միացնելոյ խնդիր բարակական վիճաբանութեան նիւր եղած է, մանաւանդ յԱնգղիա, սակայն այս խնդիրն առայժմ անիմաստայի երեւոյթ

մի ունի. ուստի մեր նախընթաց քերքով խօսածնուս վերայ բան մը չեմք կրնար յաւելցնել, մինչեւ որ նիւր որոշում մը տրուի անոր:

Քաղիոյ եւ Անգղիոյ մեջ հաստատուելու առեւտրական դաւանադրութեան վաւերացումը, որ կատարեցաւ ամսոյս 4ին Փարիզի մեջ, հետեւեալ կերպիւ ամփոփած է իւր պայմանները, զոր *Protocolle* այս շաբաթու ծանոյց: Սորա բուն օրինակները չպիտի հրատարակվին, մինչեւ որ Անգղիոյ խորհրդանոցը զայն լիովին չընդունի:

Հիմա կարեւոր է Անգղիայէն Քաղիա մտած կարգ մը որոշեալ բերեալուն առնուելիք տարբեր ամենեւն աւելին 50 0/0 չպիտի անցնի: Բայց բուն Անգղիայէն ելած ապրանց մեծ մասին հարկը այն ժամանակ պիտի քէքէնայ, երբ Քաղիոյ արտադրութեան վնաս չկրկնուի կերպիւ գործերին կարգադրեն: Ահաւասիկ ասանց պայմանաւանկները:

Ձերին եւ գեներալմարշալի հարկը 1860 յունիսի սկիզբէն ետք պիտի նուազի: Երկարին, ձուլածոյներուն եւ պողպասին (չէրիկ), որ չեն արդիւնած, մասին նուազումը 1860 հոկտեմբերի սկիզբէն ետք պիտի լինի: Մեծապէ շինուած նւրերուն եւ մեքենայներուն տոյց նուազումն ալ պայմանաւանկ մը ետք, որ ներկայ տարի չպիտի անցնի: Բրանն (էրեկն) մանածոյներուն եւ հիւսուածքներունը 1861 յունիսի սկիզբէն ետք: Իսկ մնացած բոլոր ապրանքներունը 1861 հոկտեմբերի 1էն յետոյ: Երկարին տարբեր, որ 100 ֆլյօրամիւն առայժմ 7 Ֆրանկ որոշուած է, յառաջիկայ հոկտեմբեր 1էն ետք 6 Ֆրանկի պիտի կայանայ:

Անգղիոյ կառավարութիւնն ալ իւր կողմէն տարբեր ազատ կացոյց գաղախական բերոց մեկ մեծ մասը: Գինիին, ոգելից բնականաց, նկարեալ բոլորներն եւ սկիզբութեան վերաբերեալ ապրանց տուրքն ալ պիտի նուազցնէ:

Քաղիոյ կառավարութիւնը, բուրդին եւ

բաւբակին մաքսը վերցուելոյն զանգաս ընդ արուեսագիտաց իրաւացի բուրժիւն միտ դնելով՝ որոշեց որ, բուրժիէ բաւբակի գործուածքներուն ներս մտնելոյ ազգելը մնայ մինչեւ 1861 սեպտեմբերի վերջը : Որով ձեռքերնին ապրանք ունեցող վաճառականք եւ արուեսագիտական վաճառականք :

Սպանիոյ բանակէն այս շարքու յաջող բեր առնուեցան : Ամսոյս 7 ին սպանիացիք թէքուանը առին : Եւ Տիկն բոլոր բանակը ներս մտաւ, ուր 78 բնդանօր եւ ուրիշ շատ բաներ գտան : Որոնցմէ 8 բնդանօր, 2 դրօշակ եւ Սիսի-Անակտին վրանը քաղուելոյն խիստցին : Օ՛ Տօնէլ մարաշախար թէքուանի դուխ եւ Սպանիոյ մեծ անուանեցաւ :

Կասաղնուպօլիսէն եկած լեւեր խիստ գոնացուցիչ են. օսմանեան մայրաքաղաքին մէջ ամեն կերպիւ խաղաղութիւնը տեսնուած է : Գրաստական կարգապահութեանց մասին կառավարութեան ջանքը եւ հասարակութեան յոյսը պակասեցաւ. որով Տանկասանի ապագային վերայ գեղեցիկ յոյսեր տեսնուին : Բարձրագոյն Գուռը յունկար 50 ին պատուական կերպիւ ծանոց, քե քրքարաւորներուն (գայիսէ) շքանշաններովն ժողովիլը փետրուարի առաջին օրէն պիտի սկսի, եւ ամեն շաբաթ ու շուրեքաբար օրերը 60ական հազար ֆանկի կամ 50 միլիոն դուռուրի քրքարաւոր պիտի այրուին արժուին փողերանցին (գարպահանք) մէջ, այս գործին համար կարգեալ պատշաճութեանց եւ վերապահութեանց ներկայութեամբ, եւ հասարակութիւնը փողերանցին հրապարակէն պիտի տեսնուին : Այս հանդէսին սկզբնաւորութիւնը ամսոյս 1 ին պիտի լինի, որոնք արդարեւ հետաքրքրութեան արժանի է. Բանգի Պօլսոյ մէջ այս առաջին հրդեհն է որ ուրախութեամբ պիտի տեսնուի : Եւ մեծ բուական մը պիտի բոլոր այն քղերուն ջնջումը, որոց զիններուն տարապայման կուտարութիւնն այս գեղեցիկ երկրին կործանումն ըստ պառնար :

Սոսոյ ալբիւրներէ տեղեկանալով հաստատուեցաւ քե, յառաջիկայ մարտի վերջն ամենեւին քրքարաւոր մի չպիտի մնայ շքանշանութեան մէջ, եւ այնուհետեւ օսմանեան լիւրս 100 դուռուրի ու անգղիականը 110 դուռուրի պիտի անցնին, որոնք հաստատուած էր : Օսմանեան դրամա-

տունը (պանֆա) յունիս ամսոյ մէջ գործի սկսելով՝ տեսնուեալ նոր պատրաստութեան վաճառականքն : Փետրուարի 1 ին օսմանեան լիւրս 124 դուռուր 25 փարայ էր :

Հաստատուեցաւ քե, Լալալիք մարտիկը Կասաղնուպօլսոյ գաղիական դետպան անուանեալ է : Այս ֆալաֆագէս անձն արդէն նոյն պատշօնը վարած էր ի Պօլսո՛ Սուրբ Տեղեաց խնդրոյն գրգռուած ժամանակը : Ինք իւր կամօքը հրաժարեցաւ պատշօնէն 1855 փետր. 17 ին :

Երասպական քաղաքակառուցութիւնը, որ տարւոյս սկիզբէն ի վեր առելի շփոթ եւ անարդարանքի կերպարանք մի առած է, ամենեւին արգելք չէ եղած Բարեկենդանի յատկացեալ խնջոյքներուն եւ պարահանդէսներուն կատարմանը. որոնք ընդ հակառակն եւ առաւել աշխոյժով եւ շքեղութեամբ շարունակին : Կարծես թէ իրաց ծանր վիճակը ժողովրդեան ամեն կարգին վերայ բնաւ ազդեցութիւն չէ ըրած, եւ ամենէն բարձրատիւնն անձինքներէն սկսեալ մինչև յիտին խառնիճաղանջ ամբողջ Բարեկենդանի դուռնուրի խնջոյքն եւ հեշտութիւններէն չզրկուելոյ եռանդ մի ունին : Ամեն երեկոյ թէատրոններն ու պարահանդէսները խուսն բաղմունքեամբ զմեռն եւ պարեն ու դուարեանն գրեթէ մինչև արևուն ծագելոյ ժամանակը : Ինչպէս փարիզցիք մը իւր հեռուոր թղթակցին պարծենալով զրէ թէ, « Այս դուարեանութեանց յորձանքին մէջ, որ Փարիզ ամեն ձմեռ կեղծոնն եղած է, մեզ տեսնողն ինչպէս կրնայ երևակայել, թէ մեր քաղաքական եւ կրօնական ծանր պարագաներու մէջ եմք : Բայց մեր ամեն բանի վարժած, դարաւանդներուն (ուշորում) վրայէն ծաղիկ քաղեմք եւ հրաբուրդի վերայ գտնուած ժամանակներն անգամ, պարելը մեզ սիրելի է : Մտնաւանդ այս առաւելութիւնն ալ ունիմք, որ հրաբուրդը բորբոքելէ դաղրին, իսկ մեր պարելէն ոչ երբէք : »

Սակայն հասարակութիւնն այս հեշտութեանց յորձանքին մէջ ինքնզինքը ձգած ժամանակն ալ, տեսնուեալ որ զխտութեանց, արուեստից, վաճառականութեան եւ երկրագործութեան դարգացմանը եւ ամենայն փորձով աշխատի. որոց մէջ ըրած մեծաքայլ յառաջադիմութիւնն ամեն օր ամեն վայրեան մեր աչացն առջն է :

Այս երջանիկ ժողովրդեան իշխողը,

Վեհափառ Նախօրէնն կայսր, որուն դարձանալի քաղաքակառուցութիւնը՝ բոլոր լուստարեալ ազգաց հիացումն եւ նախանձ պատճառած է, պարագայից ամենավերտանգաւոր երեցած ժամանակն անգամ իւր երկրին պայծառութեանը եւ ժողովրդեան բարեկեցութեանը խնամք տանելոյ միջոց գտնէ :

Վերջին Արեւելեան արխանսկի պատերազմին ժամանակը (1855) այն հոչակաւոր արուեստահանդէսը բացաւ, եւ բոլորեցունց հայեցումները Ալեքսանդրովի արխանդոզ աներակներուն վրայէն Շանգէլի իզիէի հոչակաւոր պալատին վերայ դարցոյց, ժողովրդեան յիշեցնելոյ համար թէ, իրենց երջանկութիւնը զխտութեանց եւ արուեստից դարգացմանն կախումն ունի, եւ ոչ պատերազմին բաղդէն :

Իսկ տարւոյս սկիզբը, որ ամեն մարդ յուսոյ եւ երկիրդի մէջ տագնապէր, ինչպէս մինչև իրմայ. Նախօրէնն կայսրը Անգղիոյ հետ առեարական դաշնագրութիւնն հաստատեց, որմէ իւր երկրին դարգացմանը ծագելիք մեծ օգուտներն օրագրէր նկարագրելէ չեն դաղրիր :

Նոյն կայսրը, ինքն անձամբ ժողովրդեան օրինակ եւ խրախոյս տալոյ համար, մեծ փողով ունի Վէնսէնի կայսերական ազարակին մէջ երկրագործական փորձեր ընել եւ բուն հարստութեան այս ճիւղը ամենայն փորձով դարգացնել իւր երկրին մէջ : Ծովէր անուն մեքենագործին նոր կատարելագործած շոգեշարժ արօրը՝ Պօլի դերակոմսին ձեռքովը բերել տալով՝ ամսոյս առաջին օրն այս մեքենային փորձն ընելոյ համար՝ իւր բանակի օգնական Պէլլի դորապետին հետ Վէնսէնի ազարակը գնաց : Կարծէն վար իջած ժամանակը՝ մէկ նայուածքով ճանչցաւ այս մեքենային կատարելագործութիւնը եւ յատկապէս Պօլի դերակոմսին իւր շնորհակալութիւնը յայտնելէն յետոյ՝ նշան տուաւ մեքենագործին, որ փորձն սկսի : Արօրն սկսաւ շարժիլ եւ ահօսը (էվլէր) պեղել (զաղմագ) կատարեալ կարգաւորութեամբ, եւ այնպիսի արագութեամբ, որ մեքենային հետեող անձինքը՝ ետէն հասնելոյ համար ստիպուած էին բոլոր դորութեամբ վաղել : Մեքենային գործածութիւնը խիստ սարգ էր, եւ կայսերաներկայութեանն եղած մէկ ու կէս ժամ գործողութեան ատեն՝ ամենեւին անկատարութեան նշան մի չերեցաւ թէ մեքենային ընթացքին եւ թէ փորձածքին կողմանէ : Կայսրն այս յաջողութեանն շատ գոհ եղաւ եւ իւր գոհու-

